

Seminar 'Klaar voor de toekomst'

Samen inrichten met rood, groen en blauw

Seminar 'Klaar voor de toekomst'

Samen inrichten met rood, groen en blauw

13 februari 2013, Waterschap Rivierenland, Tiel

Interprovinciaal Overleg
Vereniging van Nederlandse Gemeenten
Unie van Waterschappen
Ministerie van Infrastructuur & Milieu
Ministerie van Economie, Landbouw & Innovatie
Rijkswaterstaat

Rijksoverheid

 UNIE VAN WATERSCHAPPEN

 Interprovinciaal Overleg

SEMINAR 'KLAAR
VOOR DE TOEKOMST'

 PLATFORM31
kennis van stad en regio

 VNG
Vereniging van
Nederlandse Gemeenten

Voorwoord

Als dagvoorzitter kostte het mij moeite om na de pauzes iedereen weer bij elkaar te vegen voor het volgende programmaonderdeel. Ik vind dat altijd positief.

Dat betekent dat de deelnemers elkaar weten te vinden, dat ze kennis met elkaar delen en dat de sfeer positief is.

Ook bij het congres 'Klaar voor de toekomst?!' gonsde het.

Nog zo'n kenmerk van een geslaagd congres: deelnemers die tot het einde blijven.

Dat was op 13 februari ook zeker het geval. Tot en met de borrel bleef de energie erop zitten.

Ik zag die energie tijdens het 'bestuurdersgedeelte', de lagerhuisdebatten en bij de verschillende workshops. De deelnemers waren nieuwsgierig en de laagdrempelige sfeer sprak mij erg aan. Daarmee kom je tot een betere uitwisseling van informatie.

Ik besef mij ook dat er al jarenlang gesproken wordt over betere samenwerking tussen partijen die zich met 'water en ruimte' bezighouden. Toch vond ik dit congres uniek in de zin dat er niet alleen diverse partijen aanwezig waren, maar ook verschillende typen. De bestuurders waren er, de beleidsspecialisten en ook de managers die daar vaak tussen zitten.

Ik denk dat dit congres heeft duidelijk gemaakt dat de tijd er rijp voor is om van 'goede voorbeelden' naar 'mainstream' te gaan, als het gaat om samenwerking rondom water en ruimte. Dat de verschillende partijen vooraf al een basishouding aannemen om vanuit het maatschappelijke vraagstuk te denken en niet zozeer vanuit hun eigen verantwoordelijkheden en budgetten. Een dergelijke houding geeft meer creativiteit, meer nieuwe gezichtspunten.

De vraag 'Zijn we klaar voor de toekomst?' vind ik lastig om te beantwoorden. Ik denk niet dat daar een helder en pasklaar antwoord op te geven is. Op het congres bleek wel dat er de laatste jaren veel in positieve zin veranderd is. Maar ook dat er nog veel moet gebeuren.

Laten we het daar volgende jaar nog maar eens over hebben, want ik denk dat er een blijvende behoefte is om op deze manier kennis en ervaring met elkaar te delen.

Corné Nijburg
Directeur Water Governance Centre

Corné Nijburg: "Ik denk dat dit congres heeft duidelijk gemaakt dat de tijd er rijp voor is om van 'goede voorbeelden' naar 'mainstream' te gaan, als het gaat om samenwerking rondom water en ruimte."

Inhoudsopgave

Het seminar 'Klaar voor de toekomst' vormde de feestelijke afsluiting van het Actieprogramma Water en Ruimte. Het was tevens een landelijke dag waarop de leden van de regionale leergemeenschappen Water en Ruimte elkaar konden ontmoeten en interregionaal kennis en ervaringen konden uitwisselen.

Het programma zag er als volgt uit:

- 09.30 Ontvangst
- 10.00 Opening door Dijkgraaf Bleker (Waterschap Rivierenland)
- 10.10 Interview met bestuurders: Zijn we klaar voor de toekomst?
- 11.00 Deelsessies ronde 1
 - 1A "Klimaatadaptatie in structuurvisies", door Vincent Grond (GrondRR) en Hasse Goosen (WUR)
 - 2A "Het krachtenveld van Kockengen: duurzaam bouwen in een veenweidegebied", door Marian Booltink (gemeente Stichtse Vecht/Grontmij), Marco van Schaik (Hoogheemraadschap de Stichtse Rijnlanden) en Fleur Schilt (Platform31)
 - 3A Lagerhuisdebatten
 - 4A Een spel over klimaatbestendig inrichten, ontwikkeld door Deltaprogramma Nieuwbouw en Herstructurering
- 12.15 Lunch
- 13.15 Deelsessies ronde 2
 - 1B "Klimaatadaptatie in structuurvisies", door Vincent Grond (GrondRR) en Hasse Goosen (WUR)
 - 2B "Meekoppelmethode stedelijk watersysteem gemeente Dordrecht", door Martin Hulsebosch en Berry Gersonius (Gemeente Dordrecht)
 - 3B Lagerhuisdebatten
 - 4B Een spel over klimaatbestendig inrichten, ontwikkeld door Deltaprogramma Nieuwbouw en Herstructurering
 - 5B Excursie naar het gebied van de Klimaatdijk in Tiel, onder leiding van: Ine van den Hurk, Jan Strijker en Igor van der Valk (Gemeente Tiel) en Peter Smaal (H&S-adviseurs)
- 14.45 Plenair: reflecterende speech Anjo Travaille (Bureau Bovenkamers)
- 15.15 Afsluiting van de dag en vooruitblik naar vervolgprogramma's na het Actieprogramma Water en Ruimte

“Ik wil niet als een oester op mijn waterding zitten”

Bij de opening van de goedbezochte conferentie ‘Klaar voor de toekomst’ gingen een aantal bestuurders in op de vraag of het waterbeheer inmiddels goed geregeld is.

Dijkgraaf Poelmann was een aantal jaren de ‘geestelijk vader’ van het Actieprogramma Water en Ruimte. Omdat de conferentie ook de afsluiting van het actieprogramma was, keek hij even terug op het ontstaan ervan. “Ik heb altijd moeite met het begrip ‘watertoets’ gehad. Ik was van mening dat we als waterschappers meer aan de voorkant van gebiedsontwikkeling zouden moeten zitten. Daar hebben we in het actieprogramma met succes aan gewerkt. Mensen in alle lagen van de organisatie weten elkaar beter en sneller te vinden. Tegelijkertijd is het is een mentaliteit- en cultuurkwestie en daar moet je mee bezig blijven. Ik zie bijvoorbeeld dat gemotiveerde medewerkers niet altijd de steun van hun managers krijgen. Ook die moeten de noodzaak ervan inzien. In dat opzicht gaat het om het beter ‘ritsen van organisaties’. Ik zie het actieprogramma als het begin van een proces, wat zich hopelijk voortzet.”

Soft

Wethouder Van Rhee- Oud Ammerveld van de gemeente Tiel beaamde dat de samenwerking tussen gemeente en waterschap de laatste jaren verbeterd is. “Het belangrijkste in de samenwerking vind ik het begrip voor elkaar. Dat klinkt misschien wat soft, maar het maakt de samenwerking prettiger. Dat begrip krijg je door te proberen erachter te komen wat de gedachte is achter bepaalde regels en normen.”

Ordenend principe

Volgens gedeputeerde De Vries van de provincie Utrecht is ook de provincie klaar voor de toekomst. Zo wees hij op het feit dat onlangs, op 15 februari 2013 de nieuwe structuurvisie voor Utrecht is vastgesteld. “Hierbij is water als ordenend principe opgenomen. Water moet altijd meewegen in ontwikkelingen.” Ook benadrukte hij de kansen van het digitaal werken. “Dat geeft je de mogelijkheid om snel inzichtelijk te maken welke keuzes je hebt gemaakt en waarom. Je kunt daarmee ook makkelijker schuiven met opgaven.”

Hoef en Haag

De Vries noemde ook dat met de vaststelling van de provinciale Ruimtelijke Structuurvisie de komst van het nieuwe woongebied Hoef en Haag in Vianen definitief mogelijk is gemaakt. Hier is ruimte voor bijna 2000 woningen. Een plek waar het waterbeheer heel nauw luistert. “Het is een heel spannende plek, met een driedubbele wateropgave. Als het lukt dan krijg je daar iets bijzonders.”

In dit project spelen ook ontwikkelaars een belangrijke rol en wethouder Van Rhee-Oud Ammerveld gaf aan hier veel belang aan te hechten. “Dat is wel ontzettend moeilijk. Ze moeten nadenken over iets wat voor hun gevoel te weinig oplevert.”

De Vries bekeek het positief: “Het gesprek met ontwikkelaars wordt wel gevoerd. Ze snappen ook dat je in deze tijd met meer moet komen aanzetten dan een stapel huizen.”

Oester

Er werd afgesloten door te stellen dat het goed zou zijn om meer en vaker de ontwikkelaars bij de leergemeenschappen Water en Ruimte te betrekken. Poelmann vatte als laatste even het Actieprogramma Water en Ruimte samen: “Ik wil niet als een oester op mijn ‘waterding’ zitten. Als we water goed in gebiedsontwikkeling willen laten meewegen, moeten we oog hebben voor andere belangen die we in de RO tegenkomen. Het gaat om de bereidheid om mee te denken, ook als het je als waterbeheerder minder goed uitkomt.”

Patrick Poelmann: “Mensen in alle lagen van de organisatie weten elkaar beter en sneller te vinden”.

“Laat de bandbreedte maar zien en ga alvast de discussie aan”

Wat betekent klimaatverandering voor de dingen die we nu doen? Structuurvisies moeten daar een antwoord op geven. Hasse Goosen en Vincent Grond lieten in hun workshop zien hoe je wetenschappelijke scenario's voor de verre toekomst verbindt met het hier en nu van burgers en politiek.

Structuurvisies komen niet meer tot stand in ambtelijke achterkamertjes. Uitnodigingsplanologie is in opmars: wie mee wil doen is van harte welkom. Dat vraagt nieuwe werkmethoden, die aansluiten bij de belevingswereld van burgers en politici. Tijdens het symposium 'Klaar voor de Toekomst, samen inrichten met rood, groen en blauw' konden de deelnemers hier zelf mee aan de slag. Hasse Goosen (WUR/Alterra) en Vincent Grond (GrondRR) begeleidden de workshop.

Klimaat-effectatlas

Wat houdt klimaatverandering eigenlijk in? Hasse Goosen heeft dat met collega's van verschillende kennisinstellingen heel concreet gemaakt in de klimaat-effectatlas. De atlas laat de effecten van klimaatverandering op kaarten zien: het aantal snikhete dagen en zwoele nachten, de kwaliteit van het zwemwater en de herhaling van wateroverlast en extreme droogte. Hij drukt wetenschappers op het hart dit soort informatie zo snel mogelijk inzichtelijk te maken, ook al is die nog niet voor 100% nauwkeurig. 'Laat de bandbreedte maar zien en ga alvast de discussie aan.' Meer informatie over de atlas vind je op www.klimaat-effectatlas.wur.nl.

Regio in drie lagen

De kansen en knelpunten van klimaatverandering verken je het beste op het niveau van de regio, stelt Vincent Grond. Samen met Hasse Goosen en anderen ontwikkelde hij een manier om met de samenleving over deze onderwerpen in gesprek te gaan, voortbordurend op de klimaat-effectatlas en de lagenbenadering. Relevante informatie krijgt een plaats in drie kaartlagen. De natuurlijke alliantie van water, bodem en klimaat vormt de eerste laag. De tweede laag biedt gegevens over mens en maatschappij, terwijl de derde laag ontwikkelingen in de bebouwing en de infrastructuur weergeeft.

Gidsmodellen

Met al dit kaartmateriaal worden vraagstukken over klimaatverandering hanteerbaar. Bewoners en politici kunnen samen op zoek naar oplossingen, bijvoorbeeld om de veerkracht te vergroten of de regionale economie te verduurzamen. Ze kunnen daarbij gebruikmaken van nog een handig hulpmiddel: gidsmodellen. Dit zijn voorbeelden voor het omgaan met de klimaatopgaven, variërend van energiewinning uit rioolwater tot het creëren van schaduwplekken in steden. Grond en Goosen hebben gidsmodellen ontwikkeld voor verschillende gebieden in Nederland, zoals het kustgebied, beekdalen en droogmakerijen. Kijk ook eens op www.gidsmodellen.nl.

Schatten en gevaren

Tijdens de conferentie kregen deelnemers opdracht het gebied tussen Nijkerk en Ede veerkrachtiger en duurzamer te maken, met de set kaarten als basis. Al gauw tekenen zich de meest uiteenlopende oplossingen af. 'Je ziet snel mogelijkheden op deze manier', concludeert een deelnemer, 'je gebruikt vanzelf de schatten van een gebied om de gevaren aan te pakken.' Zo ontstaat op de ene kaart een energielandschap, waarin boeren biomassa gaan telen, en vat een andere groep het toekomstbeeld samen met de leuze 'van kippen naar waterhoenen'.

Vincent Grond: “De kansen en knelpunten van klimaatverandering verken je het beste op het niveau van de regio.”

Van watertoets naar gebiedscontract

De één noemt het Klimaatdijk, de ander Brede Dijk of Multifunctionele Dijk. In Tiel hebben ze het liever over een waterkerend landschap. Ine van den Hurk maakte een virtuele wandeling door dit landschap en vertelde tijdens de ‘fietsworkshop’ ondertussen over het gebiedscontract tussen haar gemeente en het waterschap.

Wandelend van het centrum naar de dijk wijst Van den Hurk op de woonwijken die tegen de dijk aan liggen. “Bijna al deze wijken hebben last van kwelwater dat onder de dijk door stroomt: natte kruipruimten, water op straat, vochtige huizen. De wateroverlast was een paar jaar geleden een van de aanleidingen om samen met het waterschap een aantal vraagstukken tegelijk aan te pakken: wateroverlast, herstructurering, onderhoud van woningen, ruimte voor de rivier, verbetering van de openbare ruimte.”

Gebiedscontract

Zowel de gemeente als het waterschap stond aan de lat voor een deel van de opgaven. “Water speelde bijna overal een rol, maar alleen een watertoets achteraf leek ons geen efficiënte werkwijze”, vertelt Van den Hurk. In plaats daarvan hebben de partijen afgesproken dat zij voor ieder onderdeel allebei een projectleider inzetten. “Als het om een plan voor een woningwijk gaat, werkt vanaf het begin ook een projectleider van het waterschap mee aan het ontwerp. Zo waarborgen we dat de plannen altijd waterbestendig zijn en dat we opgaven waar mogelijk combineren. In een gebiedscontract is vastgelegd om welke projecten het gaat en wie wat betaalt.”

Bijzonder onderdeel

Aangekomen bij de dijk licht Van den Hurk een bijzonder onderdeel van het gebiedscontract toe: een gezamenlijk onderzoek naar de dijk als ‘waterkerend landschap’. “De dijk is nu smal en steil. Met het waterschap hebben we een plan gemaakt om als het ware een tapijt over de dijk te draperen, zodat deze hoger, breder en glooiender wordt. De dijk wordt zo sterk dat Tiel ook veilig blijft als het klimaat verandert. We hebben het ontwerp bovendien zo gemaakt dat het kwelprobleem vermindert. En wat bij een gewone dijk niet is toegestaan: hier mogen woningen op en tegen de dijk staan.”

Ine van den Hurk: “Nu is de dijk een bijna onneembare barrière. Straks wandel je vanuit het centrum van Tiel op allerlei plaatsen de dijk op.”

Onneembare barrière

Waar geen woningen komen, krijgt de glooiende dijk een groene inrichting met veel paden. “Nu is de dijk een bijna onneembare barrière. Straks wandel je vanuit het centrum van Tiel op allerlei plaatsen de dijk op. Je kijkt hier uit over de Kleine Willempolder. Ook deze uiterwaard gaat veranderen. Samen met de Dienst Landelijk Gebied maken we een plan voor meer natuur en recreatie. Het wordt een goed toegankelijk stadspark.”

Overlast

Het gebiedscontract is inmiddels een jaar of drie in werking. Van den Hurk: “Vooraf de afspraak om twee projectleiders in te zetten heeft veel opgeleverd. We kunnen ons nu beter inleven in elkaars belangen, daar hebben we ook in andere samenwerkingsprojecten baat bij. Een les van de afgelopen jaren is dat je bij plannen in bestaand stedelijk gebied goed vooruit moet kijken en zoveel mogelijk opgaven moet koppelen. Dat is efficiënt en beperkt de overlast voor bewoners.”

Het plan voor het waterkerende landschap is zo goed als klaar. Waarschijnlijk neemt de gemeenteraad van Tiel in het voorjaar van 2013 een besluit. Als dat positief uitvalt, gaat het werk in 2015 beginnen.

Kijk voor meer informatie op www.fluviatiel.nl of www.tiel.nl

Stel je bent ziekenhuisdirecteur en je wilt uitbreiden...

De dijkgraaf belt: jouw ziekenhuis staat op een plaats met een aanzienlijk overstromingsrisico. Wat doe je: een andere plaats zoeken of waterbestendig inrichten? Het Deltaspel laat je over dit soort vraagstukken nadenken en zwengelt de discussie aan. Tijdens het seminar maakten diverse deelnemers kennis met het spel.

Willem Messer van waterschap Aa en Maas speelde het spel tijdens de conferentie Klaar voor de Toekomst. 'Het Deltaspel is een soort ganzenbord. Je maakt een route door een typisch Nederlands landschap met steden, akkers, polders, dijken, rivieren en de zee. Bij iedere tussenstop legt de spelleider je een dilemma voor dat verband houdt met je locatie. Als je er niet uitkomt, mogen je medespelers een oplossing verzinnen. Het gaat uiteindelijk om de discussie, er is geen goed of fout.'

Noodaggregaten

Het vraagstuk over het ziekenhuis laat volgens Messer goed zien waar het om gaat. 'Waterschappen zijn snel geneigd negatief advies te geven over uitbreidingsplannen op zo'n risicovolle locatie. De discussie liet zien dat er meer kan: noodaggregaten boven het waterpeil zetten, de zelfredzaamheid van het ziekenhuis waarborgen, veilige evacuatie-routes aanleggen. Als je het goed doet, is waterbestendig inrichten misschien net zo veilig en aanzienlijk goedkoper.'

Koelwater

Een paar stappen verder belandde Messer in het kustgebied, vlakbij een kanaal. Hij zag zich plotseling in de rol van een private onderneming met plannen voor een elektriciteitscentrale. 'Ik had twee opties: koelwater uit de zee halen of uit het kanaal. Zeewater is duurder, omdat zout water meer slijtage aan materialen geeft. Het zoete kanaalwater heeft dat probleem niet, maar is in droge perioden niet altijd in voldoende mate voorhanden.'

Geld

Ook geld speelt een rol in het Deltaspel. Onderweg moet je problemen oplossen. En ook dat stelt je voor een dilemma: kies je voor een goedkope maatregel dan houd je meer geld over, maar als je inzet op een duurzame maatregel maak je kans op een bonus. Messer vindt de dilemma's die het Deltaspel voorlegt herkenbaar. 'De vraagstukken zijn niet nieuw, in ons waterschap speelt dit soort dilemma's dagelijks. De waarde van het spel is, dat je je moet verplaatsen in andere partijen. Zo word je gedwongen te denken vanuit andere belangen en ontdek je dat er meer oplossingen mogelijk zijn.'

Spelleider

Het spel is heel geschikt om binnen je organisatie tot een gezamenlijke koers te komen, suggereert Messer. 'Door het spel te spelen kun je waardevrij over oplossingen denken. De rol van de spelleider is daarbij cruciaal: hij of zij kan de discussie aanjagen en ervoor zorgen dat alle invalshoeken op tafel komen.'

Het Deltaspel is ontwikkeld door de Deltaprogramma 's Nieuwbouw en Herstructurering, Veiligheid en Zoetwater (ministerie van Infrastructuur en Milieu).

Kijk voor meer informatie op www.deltacommissaris.nl of www.dphkennisportaal.nl.

Willem Messer: “Het Deltaspel is een soort ganzenbord”

In debat over water en ruimte

Tijdens de conferentie 'Klaar voor de Toekomst' voerden de deelnemers pittige debatten over dito stellingen. Corné Nijburg gaf de deelnemers van het Lagerhuisdebat tips voor een overtuigend betoog: breng nieuwe argumenten in, lardeer ze met humor en maak je verhaal persoonlijk.

In een ochtend- en een middagsessie, kwamen de volgende stellingen aan bod:

Stelling: de klimaatopgave vereist centrale sturing

Christiaan Wallet van Deltaprogramma Nieuwbouw en Herstructurering geeft de aftrap. De klimaatopgave vraagt ingrepen met baten op lange termijn; een wethouder wil iets op korte termijn bereiken. Centrale sturing is daarom nodig voor de klimaatopgave. Zijn opponent is Jeroen Niemans van Platform 31. Hij pleit voor organische ontwikkeling; we moeten onze ideeën over de maakbaarheid van de stad en wie daarvoor verantwoordelijk zijn bijstellen. De deelnemers reageren fel. Als organische groei tot leven bij de dag leidt, komt de urgente aanpak van klimaatverandering niet van de grond. Maar de aanpak van klimaatverandering gaat wel over mensen. Contact met de samenleving is daarom een voorwaarde voor een succes.

Stelling: MIRT-gebiedsagenda's moeten watertoets doorlopen

Wat betekenen de MIRT-gebiedsagenda's voor het regionale watersysteem? We weten het niet. Voor Marcel de Ruyter van de Unie van Waterschappen reden genoeg om deze gebiedsagenda's in het vervolg de watertoets te laten doorlopen. Opponent Leo 't Hof van het ministerie van Infrastructuur en Milieu gaat een stap verder. Hij wil dat waterbestuurders aan tafel zitten bij het overleg, om water in de gebiedsagenda te integreren. Ook nu dienen zich verschillende voors en tegens aan. De watertoets kan dienst doen als instrument om "evenwicht en tegenwicht" in het MIRT-overleg te organiseren, maar versterkt misschien ook het Calimero-effect van de waterwereld.

Stelling: Alleen de gemeente kan ruimte voor ontwikkeling geven door kaders te stellen

Volgens Willemijn Nagel van de gemeente Westland is het overduidelijk. “De gemeente staat voor het algemeen belang. Een ontwikkelaar gaat alleen voor eigen belang.” Haar opponent van Bouwfonds Ontwikkeling, Martijn van Gelderen, is het daar uiteraard niet mee eens. “Wij hebben de kennis over een gebied. Wij weten wat de gebruiker vraagt. In een ontwikkeling heb je alle informatie nodig. De gemeente kan het niet alleen af.” Er volgt een felle discussie die uiteindelijk uitmondt in een genuanceerde conclusie dat het nu tijd is om gezamenlijk een toekomstvisie op te stellen.

Stelling: Het advies van de waterbeheerder moet, nadat het watertoetsproces is doorlopen, alleen op het onderdeel waterveiligheid bindend zijn

Jelte Bosma verzorgt als voorzitter van de Landelijk Werkgroep Watertoets de inleiding bij deze stelling. Hij schetst kort de ontwikkeling van de watertoets en de resultaten van de laatste evaluatie. “In 80% van de gevallen verloopt de watertoets goed. Waterbeheerder worden vroegtijdig betrokken. Wel moeten we aandacht blijven geven aan strategische vaardigheden van de mensen die bij het watertoetsproces betrokken zijn. Maar de watertoets heeft zich in ieder geval bewezen.” Vervolgens schetst hij zowel de argumenten voor en tegen de stelling. “Het wateradvies moet wel bindend zijn omdat het thema zo belangrijk is.” En “het wateradvies moet niet bindend zijn, omdat er heel veel wegen zijn om in gesprek te komen over het onderwerp waterveiligheid.”

Het overgrote deel van de zaal is tegen de stelling. Zo geven een aantal deelnemers aan dat de watertoets zo'n ongelofelijk succes is dat het 'bindend zijn' losgelaten kan worden, zelfs voor het thema veiligheid. Andere deelnemers wijzen erop dat er andere instrumenten en regelingen zijn om de waterveiligheid te borgen.

“Alleen structurele oplossing helpt Kockengen vooruit”

Het veenweidegebied bezorgt de overheden in de provincie Utrecht hoofdbrekens. Plat gezegd zakken de dorpen in dit gebied weg in het moeras. Daardoor staat de leefbaarheid in dit gebied onder druk. Voor het dorp Kockengen hebben de partijen de handen ineen geslagen om een zogenaamde ‘agenda 2063’ op te stellen. In een workshop vertelde Marco van Schaik voor welke uitdagingen ze staan in dit gebied.

“In en om Kockengen zie je alle ellende van het veenweidegebied bij elkaar komen”, vertelt Marco van Schaik, strategisch adviseur bij het Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden. Hij legt uit dat het veen ontstaan is onder zuurstofloze omstandigheden. Doordat veen wordt ontwaterd, komt er zuurstof bij, breekt het af en zakt de grond. Door de aanleg van huizen en wegen wordt het veen ook nog eens samengeperst.

Terpen

Dat heeft als gevolg dat de infrastructuur zakt en op sommige plekken liggen de wegen maar vlak boven het waterpeil van omringende sloten. De huizen staan op palen, maar doordat de grond eromheen zakt staan ze inmiddels op kleine terpjes. Daardoor breekt ook de riolering af. Van Schaik: “Door alle breuken in het rioleringsnetwerk ontvangt de RWZI veel grondwater dat in de riolering komt. Daarnaast willen de ondernemers in het omliggende agrarische gebied graag een betere drooglegging. Het gevolg hiervan is dat ook het dorp als geheel op een terp komt te staan. En dan heb je nog de paalkoppen die dreigen droog te gaan staan, wat schade aan de fundering van huizen oplevert. We hebben grote problemen om dit soort dorpen leefbaar te houden en in de toekomst wordt het alleen nog maar erger. Om het probleem in cijfers uit te drukken: een kwart van het beheersgebied van ons waterschap is veenweide, maar het hoogheemraadschap besteedt ca. 60% van de kosten van het watersysteembeheer aan het veenweidegebied.”

Extra asfaltlaag

Doordat het probleem zo groot is, hebben de overheden in het gebied de neiging om structurele oplossingen naar de toekomst te verschuiven. “Als een weg verzakt wordt deze bijvoorbeeld tijdelijk opgehoogd met een extra asfaltlaag. Op bepaalde plekken ligt er soms al een halve meter asfalt.” Van Schaik is ervan overtuigd dat alleen een goede afstemming van maatregelen voor de lange termijn het tij kan keren. In Kockengen gaat het hoogheemraadschap nu samen met de gemeente Stichtse Vecht en provincie Utrecht aan de slag om een ‘agenda 2063’ op te stellen. “Het scheelt dat we te maken hebben met een wethouder die ook bestuurder bij een waterschap is geweest. Hij is goed thuis in de materie. Dat is echt een zegen. Hij heeft het initiatief genomen voor deze lange termijnstrategie.”

Mogelijke oplossingen

Op dit moment zijn de partijen op ambtelijk niveau bezig de agenda 2063 op te stellen. Door middel van bewonersavonden en ateliers met deskundigen zijn al een aantal oplossingsrichtingen opgesteld. “De maatregelen moeten tegen maatschappelijk aanvaardbare kosten genomen kunnen worden. De beste oplossing is misschien wel om het hele dorp te slopen en opnieuw te bouwen, maar zou te kostbaar zijn. Wat wel kan is om bij alle vervangingsinvesteringen de riolering, infrastructuur en de woningen op duurzame wijze aan te pakken. Bijvoorbeeld door de huidige riolering te vervangen door een dunne, flexibele buis, waar alleen het afvalwater doorheen gaat. Ook kijken we met veel belangstelling naar een experiment in Sneek. Daar hebben ze een subsidie van de Europese Unie gekregen om een decentrale afvalwaterzuivering aan te leggen. Zoiets zou ook aantrekkelijk kunnen zijn voor het veenweidegebied.

Wie gaat het betalen?

Rond de zomer moet er een bestuurlijke discussie plaats vinden over de voorstellen. Van Schaik heeft er vertrouwen in, maar heeft tegelijkertijd wel z'n zorgen. "Men is heel erg gewend om vanuit eigen verantwoordelijkheden te denken. De partijen steken niet zomaar geld in projecten waarbij ze zelf niet de regie in handen hebben. Een gezamenlijke agenda is één stap. De volgende stap draait om vragen als 'wie doet wat?' en 'wie gaat wat betalen?' Dat kan nog spannend worden."

Kijk op www.hdsr.nl of www.stichtsevecht.nl

Marco van Schaik: "Als een weg verzakt wordt deze bijvoorbeeld tijdelijk opgehoogd met een extra asfaltlaag. Op bepaalde plekken ligt er soms al een halve meter asfalt."

Meekoppelmethode kan grote kostenbesparingen opleveren

Tijdens één van de workshops presenteerde Martin Hulsebosch van de gemeente Dordrecht de zogenaamde 'meekoppelmethode'. Deze methode helpt om klimaatadaptatie mee te nemen in ruimtelijke ontwikkelingen.

Steden in Nederland zijn de afgelopen decennia enorm gegroeid waarbij het bestaand stedelijk gebied steeds werd uitgebreid met nieuwe stadslocaties. Met de huidige economische en demografische situatie is de verwachting dat dit in de toekomst niet meer het geval zal zijn. De opgaven voor het stedelijke gebied in Nederland zullen vooral liggen in Herstructurering en groot onderhoud van de stad. Dit zijn aanpassingsmomenten waarbij verschillende opgaven gecombineerd aangepakt kunnen worden. Hulsebosch: “Steden zullen geconfronteerd worden met de gevolgen van klimaatverandering, maar op de korte termijn niet de financiële middelen hebben om maatregelen te nemen om de stad klimaatbestendig te maken. Het inbouwen van adaptatiemaatregelen is daarom altijd onderdeel van het ‘meekoppelen’ met andere projecten. Op dit moment wordt het klimaatbestendig maken en het omgaan met klimaatonzekerheid echter nog niet structureel meegenomen in dergelijke projecten. Met de meekoppelmethode, d.w.z. gecombineerde methode van werken met adaptatiekansen en knikpunten in het watersysteem kan dit op een efficiënte manier gebeuren.”

Niet structureel

Echter, een geschikte afwegingsmethodiek om te bepalen welke adaptatiemaatregelen, waar en wanneer mee te koppelen met normale projecten ontbreekt echter nog. Mede daarom wordt het klimaatbestendig maken op dit moment niet structureel meegenomen in dergelijke projecten.

Knikpuntenanalyse

Hulsebosch liet zien dat met de “knikpuntenanalyse” de afvoer- en bergingscapaciteit van het systeem en de interactie tussen de deelsystemen in zijn geheel wordt bekeken. “Hierdoor wordt expliciet zichtbaar bij welke neerslagtoename er problemen ontstaan en waar dit als eerste gebeurt. De delen van het systeem die het eerste te maken hebben met problemen zijn de ‘zwakke plekken’ en de knikpuntanalyse laat met behulp van klimaatscenario's zien op welk moment in de toekomst dit knikpunt kan voorkomen.

Daarnaast kan met deze analyse ook getoond worden wat de effectiviteit van een maatregelenpakket is om het knikpunt te verschuiven. De gemeente kan zodoende maatregelen nemen die efficiënt en effectief zijn, waarmee men op de toekomst kan anticiperen en ook rekening houdt met lokale eigenschappen van het watersysteem.”

Adaptatiekansen

Voor het vinden van een meekoppelmoment wordt een knikpunt gekoppeld aan een adaptatiekans. Dordrecht heeft adaptatie kansen in de stad geïdentificeerd door de levensduur van verschillende objecten in het stedelijk gebied in kaart te brengen. Een adaptatie kans is een moment, waarbij er iets substantieels gebeurt qua stedelijk ontwikkeling.

Wielwijk

Hulsebosch vertelde dat ze de methode als eerste op Wielwijk hebben toegepast omdat deze wijk voor een grondige herstructurering staat. Het watersysteem van Wielwijk bestaat uit een combinatie van de riolering, openbare ruimte en het oppervlaktewater. Het huidige rioolsysteem van Wielwijk is een gemengd stelsel. De knikpuntenanalyse laat zien dat het ondergrondse gemengde rioleringsstelsel van Wielwijk wat betreft capaciteit redelijk robuust is. Het was dus mooi geweest als vervanging van de riolering uitgesteld zou kunnen worden, waardoor grote kosten bespaard kunnen worden. Uit video-inspectie blijkt echter dat de technische staat van het riool slecht is en het systeem op korte termijn moet worden vervangen.

Conclusie

Volgens Hulsebosch wordt de werking en de noodzaak voor onderhoud/aanpassing van het systeem met de meekoppelmethode inzichtelijker. “Een goed inzicht in meekoppelmomenten kan grote kostenbesparingen opleveren. Maatregelen kunnen gemakkelijk doorgerekend worden in het model. Het is helder uit te leggen waarom een bepaalde maatregel naar voren getrokken kan worden of juist uitgesteld kan worden.”

De methode geeft dus inzicht in wanneer het watersysteem (en deelsystemen) op zijn vroegst en op zijn laatst niet meer op orde zal (zullen) zijn. Hulsebosch heeft er wel een waarschuwing bij: “Dit kan een reactieve houding in de hand werken: ‘we gaan pas wat doen als het systeem niet meer op orde is’”.

Martin Hulsebosch: “Een goed inzicht in meekoppelmomenten kan grote kostenbesparingen opleveren.”

“Huidige landelijke werkgroep watertoets niet meer nodig”

Op de valreep van het congres vertelde Jelte Bosma, voorzitter van de landelijk werkgroep watertoets, dat de werkgroep van mening is dat de watertoets beleidsmatig, op rijksniveau, voldoende ontwikkeld is en dat de huidige landelijke werkgroep daarmee - qua samenstelling en takenpakket - niet meer nodig is.

Deze gedachte vormt onderdeel van een voorstel voor een nieuwe koersbepaling naar aanleiding van de evaluatie van de watertoets. Dit voorstel wordt op korte termijn voor consultatie aan de achterban en ter besluitvorming voorgelegd aan de Stuurgroep Water. De gedachte is dat er geen noodzaak meer is voor “een ontwikkelproces van het instrument”, maar wel voor een voortdurend verbeterproces vanuit de praktijk.

Dit betekent dat er niet meer gesleuteld wordt aan het doel van het watertoetsproces ('het wat'), maar dat de aandacht uitgaat naar de wijze van uitvoering van het watertoetsproces ('het hoe'), en het verbeteren daarvan. Dit verbeterproces is regionaal getint, en kan bijvoorbeeld gaan over het implementeren van ontwikkelingen in het watertoetsproces (zoals gebiedsprocessen, structuurvisies, het thema ondergrond, etc.).

Waterbeheerder verantwoordelijk voor verbeterproces

De verantwoordelijkheid voor het verbeteren van de uitvoeringspraktijk van het watertoetsproces kan primair worden belegd bij de waterbeheerders, waarbij het nadrukkelijk de bedoeling is om het verbeterproces juist samen met initiatiefnemers en andere overheden vorm te geven. Het blijft van belang om waardevolle inzichten uit de praktijk te benutten en uit te wisselen en te werken aan het verbeterproces van de watertoetspraktijk. Er is daarom blijvend behoefte aan een 'werkgroepverband watertoets', onder verantwoordelijkheid van de waterbeheerders, in een samenstelling die hoort bij de inhoud van het verbeterproces.

Rijk blijft verantwoordelijk voor borging watertoets

In de koersbepaling blijft het Rijk systeemverantwoordelijk voor haar taken op het gebied van water en ruimte (vanuit de rijks Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte, SVIR) en voor de juridische borging van het instrument in ruimtelijke besluitvormingstrajecten. Een rol als systeemverantwoordelijke houdt in dat de rijksoverheid verantwoordelijk is voor onder andere nationale wet en -regelgeving op het gebied van het waterbeleid en -beheer en vanuit die systeemverantwoordelijkheid randvoorwaarden scheidt. Daardoor kunnen waterbeheerders en andere partijen hun rol nemen.

Handhaving van de huidige wettelijke borging van het watertoetsproces past binnen het huidige (omgevings)wetgevingsbeleid, blijft van belang voor de continuering en verdere vergroting van het succes cq de effectiviteit van het watertoetsproces én blijft nodig om in de uitvoeringspraktijk de volledige potentie van het watertoetsproces te kunnen benutten.

Jelte Bosma: “De verantwoordelijkheid voor het verbeteren van de uitvoeringspraktijk van het watertoetsproces kan primair worden belegd bij de waterbeheerders.”

Het woord duurzaamheid laat onze hersenen koud

De watertoets is een vorm van gedragsbeïnvloeding. Maar doen we dat effectief? Gedragsdeskundige Anjo Travaille gaf een ontluisterend kijkje in onze hersenen en geeft tips.

Gedragsbeïnvloeding gaat de hele dag door. Aan het einde van een conferentiedag heeft iedere deelnemer zijn gedrag zeker honderd keer laten beïnvloeden, stelt Travaille. Dat begint al met de routebeschrijving, die vaak een voorkeur voor een vervoersmiddel uitstraalt. Ook in ons dagelijks werk zijn we bezig met gedragsbeïnvloeding, via beleid, waterbeheer of advies. Met de watertoets willen we duurzaam gedrag bevorderen. En dat is niet gemakkelijk, zo blijkt uit de analyse van Travaille.

Zelfbehoud en reproductie

We leven in een volstrekt andere wereld dan de oermens, maar onze hersenen werken nog vrijwel hetzelfde. Die hersenen zijn gespitst op twee issues: zelfbehoud en reproductie. Iedere interactie plaatst de hersenen in die context, ook als het over water gaat. Woorden als 'duurzaamheid', 'milieu', 'voor ons allemaal' of 'samen' hebben slechts indirect verband met zelfbehoud en reproductie en laten onze hersenen daarom zo goed als koud. Dat is het eerste probleem.

Pijn in de hersenen

Duurzaamheid vraagt meestal een investering op korte termijn en geeft pas iets terug op langere termijn. En daarmee begint het tweede probleem. Het woord investering doet wel degelijk iets in onze hersenen, maar op een negatieve manier: het doet pijn. Bovendien wegen onze hersenen wat op korte termijn gebeurt veel zwaarder dan wat op lange termijn gebeurt. Tel uit je winst.

Nieuwe argumenten

Travaille laat ons gelukkig niet met lege handen achter. Hij adviseert ook andere argumenten in te zetten dan inhoudelijke argumenten zoals milieu. Leg je autoriteit en de regels in de weegschaal, dat maakt indruk op onze hersenen. Doe dat wel met mate, want dit kan ook weerstand oproepen. Breng een element van wederkerigheid in: vraagt niet alleen een bijdrage, maar geef er ook iets voor terug. Zo bied je winst op korte termijn, en dat vinden onze hersenen plezierig.

Hetzelfde als onze burens

Zijn laatste tip is een eyeopener. Uit onderzoek blijkt dat mensen graag energie willen besparen als blijkt dat hun burens minder energie verbruiken dan zichzelf. We conformeren ons graag aan de sociale norm. Ook dat is bruikbaar bij de watertoets: toon aan dat gemeentes in de omgeving ook investeren in waterberging. Grote kans dat jouw gemeente het dan ook wil.

Blijf op de hoogte van ontwikkelingen op het gebied van 'water en ruimte' en denk mee!

Het actieprogramma Water en Ruimte zit er helaas op. Om toch in de behoefte te blijven voorzien om kennis te halen en te delen over dit thema, hebben we voor u een aantal mogelijkheden:

1 Nieuwsbrief Watertoets

Deze nieuwsbrief verschijnt ongeveer één keer per twee maanden en bevat de laatste ontwikkelingen, praktische tips en voorbeelden op het gebied van Water en Ruimte. Ieder planproces is uniek, maar vaak krijgen de betrokkenen wel met vergelijkbare knelpunten te maken. Hoe richt je het overleg in? Op welke manier betrek je andere partijen? Welke methodes werken goed? Hoe overtuig je anderen van het belang van goed waterbeheer? Dat zijn de vragen waar we in de nieuwsbrief op ingaan. We laten medewerkers van diverse overheden en adviesbureaus aan het woord om hun kennis en ervaringen te delen.

U kunt zich op www.helpdeskwater.nl/watertoets aanmelden voor de nieuwsbrief.

2 LinkedIn-discussiegroep 'Water en ruimte'

Twee jaar geleden werd de discussiegroep 'water en ruimte/ watertoets' opgericht als experiment om te kijken of deze manier van communiceren zou passen bij het werkveld. We zijn nu twee jaar verder en er is een interessante groep ontstaan, met een grote diversiteit aan deelnemers. De discussiegroep is te vinden via: www.linkedin.com/groups?mostPopular=&gid=3847272. Ook kan de groep gevonden worden door via Google of de zoekfunctie van LinkedIn te zoeken naar 'water en ruimte/ watertoets'

3 Leergemeenschappen Water en Ruimte

De leergemeenschappen Water en Ruimte gaan het derde jaar in en zijn een waardevolle aanvulling gebleken voor iedereen in de werkvelden ruimte en water. Onder deskundige leiding van Platform 31 halen en delen de deelnemers kennis over Water en Ruimte. Meer informatie op www.platform31.nl

4 Twitter-account: @waterenruimte

Hiermee kunt u op de hoogte blijven van de laatste praktijkvoorbeelden, nieuwsberichten en discussies.

Kijk ook op www.helpdeskwater.nl/watertoetsproces

Colofon

Congresorganisatie

Albert Elshof, Unie van Waterschappen / Actieprogramma Water en Ruimte

Els de Jong, Rijkswaterstaat / Landelijk Werkgroep Watertoets

Corné Nijburg, Water Governance Centre

Reinier Romijn, Unie van Waterschappen / Actieprogramma Water en Ruimte

Fleur Schilt, Platform31 / Regionale leergemeenschappen Watertoets / Actieprogramma Water en Ruimte

Teksten

Johan Kroes, Tekstbureau Kroes i.o.v. LaVerbe

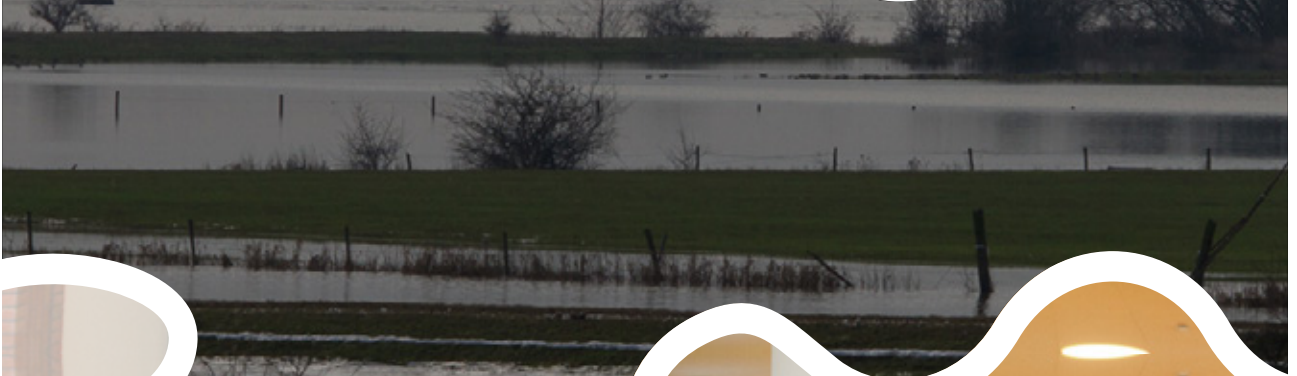
Renske Postma, Tekstbureau Met Andere Woorden i.o.v. LaVerbe

Vormgeving

LaVerbe

Fotografie

Harry Reeken, Rijkswaterstaat

Rijksoverheid

 UNIE VAN WATERSCHAPPEN

 ip Interprovinciaal Overleg

SEMINAR 'KLAAR
VOOR DE TOEKOMST'

 PLATFORM31
kennis van stad en regio

 VNG
Vereniging van
Nederlandse Gemeenten